

ПРОБЛЕМЫ ВОЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье исследуются проблемы, решение которых сможет обеспечить военную безопасность Украины.

Ключевые слова: национальная безопасность, евроатлантические структуры, внешние угрозы.

Безопасность человека, общества, государства – ключевые задачи, которые стоят перед властью каждой страны. Наверное, и Украина не должна быть здесь исключением.

Для каждого государства существуют исторические и временные периоды, когда оно оказывается в ситуации и обстановке, которые характеризуются разной степенью обеспечения национальной безопасности. Такие временные отрезки в судьбе государства могут сменять друг друга, то усиливая степень безопасности страны, то ослабляя ее. При чем эти периоды с разной степенью безопасности возникают не стихийно, а также и не внезапно. Им предшествует, кроме всего прочего, определенный этап деятельности властных структур. Значительного ухудшения состояния безопасности государства можно ожидать при бездейственной и не компетентной власти. Оказывает влияние на это и частая, особенно случайная, смена главных высоких руководителей, например, министров обороны, на которых лежит ответственность **за военную безопасность страны**. Так, в Украине за период декларируемой независимости, в течение 18 лет, при деятельности трех Президентов были уже 10 раз сменены министры обороны и 7 раз начальники Генеральных штабов – Главнокомандующие Вооруженными Силами Украины.

За этот, хотя и небольшой промежуток времени в мире изменились подходы к определению основных показателей, связанных с безопасностью: о противнике и угрозах, о военной безопасности и других. Положения о "противнике", в разных вариантах, наиболее миролюбивые государства (в том числе и Украина) стали заменять понятиями "внешние вызовы и "угрозы". Так, под **вызовом безопасности** понимается стремление государства (например, Российской Федерации) к противодействию другому государству (например, Украине) в реализации национальных интересов.

Наверно, только одна Россия из ведущих стран мира в своих действующих доктринальных документах сохранила и "усовершенствовала" разноликое понятие "противник". Теперь Россия рассматривает и градуирует такие трактовки о "противнике": "виртуальный противник", "вероятный противник" и "реальный противник". Интересно, к какому из них в оперативно-стратегических планах относят Украину? Ведь, к примеру, Грузия была определена как "реальный противник".

Президентом Российской Федерации 12 мая 2009 года утверждена **СТРАТЕГИЯ национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года**. Это очень серьезный документ не только для государства Россия, но и для соседних государств амбиционной России. Складывающаяся обстановка требует изучения Стратегии и аргументации выводов в Украине, тем более, что Кремль выдвинул и новую инициативу в отношении заключения Договора о европейской безопасности. Имеется в виду территория "от океана до океана".

Для Украины новая военно-политическая ситуация характеризуется и тем, что интеграция в НАТО, что могло бы стать главным возможным способом обеспечения национальной безопасности, не является сегодня первостепенным шагом для украинской власти. Украина благодаря бездарности и государственной неспособности существующей власти прозевала возможность вступить в НАТО в 2006-2008 годах, и теперь этот

акт может отодвинуться по годам надолго, вплоть до своего неосуществления.

Что касается угроз национальной безопасности для Украины, то они в общем виде представлены в **Законе Украины 2003 года "Об основах национальной безопасности Украины"**, как **"имеющиеся и потенциально возможные явления и факторы, создающие опасность жизненно важным национальным интересам Украины"** и, естественно, сегодня, после августовского 2008 года военного конфликта между Россией и Грузией, обостряются в первую очередь в военной сфере. Если же, руководствуясь законом, применить эти угрозы к сегодняшней военно-политической обстановке, конкретно касающейся государства Украина (и, уже с учетом положений новой российской СТРАТЕГИИ), то получается угрожающая относительно ее военной безопасности, картина. Складывается впечатление, что Украина по чьему-то недружественному замыслу попала в ситуацию, когда ей стали присущи все самые опасные современные вызовы и угрозы военной безопасности. Реально трудно найти в мире цивилизованное государство, которое находилось бы сегодня в настолько небезопасной для него обстановке. И виноваты в этом не столько историко-географические факторы, а сама Украина – ее вчерашняя и сегодняшняя власти, и так позываемая околоставная элита.

Вот этот перечень основных конкретных внешних угроз, стоящих перед Украиной:

- наличие в прямом соседстве более мощного государства – Российской Федерации, проводящего (в своих национальных интересах) по отношению к Украине агрессивную политику, не позволяющую интегрироваться в евроатлантические структуры безопасности;

- отсутствие на местности оборудованной государственной границы с РФ (а также с Беларусью и Молдовой) на протяжении более 5 тысяч километров и нежелание России под любыми предложениями договориться об образовании границы;

- базирование на территории Украины в Крыму оперативно-стратегического формирования ВМС РФ – Черноморского флота;

- территориальные претензии к Украине со стороны РФ в районе Керченского пролива и открытое нежелание решить вопрос о территориальном разделе акватории Азовского моря;

- образование с помощью и под руководством РФ в районе Приднестровья на территории соседней Молдовы очага сепаратизма и напряженности и срыв переговоров по урегулированию ситуации;

- организованная РФ (при попустительстве украинской власти) против Украины так называемая "сетевая" война, включающая две основные составляющие: информационную войну (вернее, дезинформационный поток вранья и черного пиара) и образование классической "пятой колонны" в лице некоторых партий и движений;

- организованная и настойчиво проводимая властью Российской Федерации внутренняя политика против Украины, приведшая к тому, что уже большинство российского населения считают Украину недружественным государством.

Можно было бы и далее продолжать перечислять прямые внешние угрозы военной безопасности Украины, но наша цель несколько иная. Особенностью этих внешних угроз является то, что все они вызваны политикой соседней Российской Федерации, с которой существующая украинская власть в силу своей государственной безответственности и

глубокой непрофессиональности не может найти компромиссные решения.

Сегодня, через 18 лет с начала декларируемой независимой Украины, мы вынуждены зафиксировать еще одну, новую, наверно, наиболее сегодня опасную для Украины угрозу - **неспособность ее Вооруженных Сил обеспечить военную безопасность государства Украина.** Об этом уже откровенно, в отличие от своих предшественников, которые постоянно приукрашивали состояние войск, высказывался 9-й министр обороны Юрий Ехануров. Видимо, он, как ответственный человек, понимал, что скрывать и приукрашивать состояние Вооруженных Сил далее уже преступно и опасно, тем более, что такое разрушенное хозяйство он сам получил в качестве наследства.

Как же мы дошли до такой степени безответственности за судьбу Украины и ее Вооруженных Сил?

1991 год. На территории Украины находится группировка войск численностью около миллиона человек. Согласно Договору ОВСЕ (об Обычных вооруженных силах в Европе) эта группировка имеет право иметь в наличии следующее количество основных видов обычных вооружений: танков – 4040; ББМ – 5050; орудий калибром 100 и более миллиметров – 4050; боевых самолетов - 1500; ударных вертолетов – 330. Мы здесь не указываем данные о третьей в мире ядерной группировки после России и США, которая находилась на территории Украины.

2009 год (прошло 18 лет). На территории Украины в составе ее Вооруженных Сил: 200 000 человек личного состава. Группировка вооружения и техники по основным видам составляет: танков – 735, ББМ – 2 155, орудий - 913, боевых самолетов – 208, боевых вертолетов – 72. Ядерная группировка ликвидирована.

Приводим эти данные с целью показать, что Украина, готовясь и рассчитывая вступить в Североатлантический альянс, сокращала войска (но с трудом, потому что дорого), уничтожала лишние боеприпасы,

успешно продавала из года в год вооружение и технику. И по степени подготовки к вхождению в НАТО Вооруженные Силы были в первых рядах по сравнению с другими украинскими государственными структурами.

Вместе с этим, о чем надо сказать откровенно, происходило и падение престижа и боеспособности армии, которое началось при президенте Л.Кучме. При нем сменились 6 раз министры обороны и 5 раз НГШ. Причем министры сменялись оригинальным способом: военного министра, как правило, сменял гражданский, и так далее. При чем все министры обороны, кроме А.Кузьмука, находились в должности от менее года до двух лет. Можно предположить, что, кроме личного интереса, шел поиск лучшей структуры управления. Но при этом никто не учитывал то, что при такой частой смене военного на гражданского и наоборот каждый новый министр приходил со своей идеологией, новой командой и личными взглядами на роль армии и начинал реформы и перестройки практически заново. Все это практически не интересовало верховную власть и никем не контролировалось. Те смутные годы начала нового века запомнились военным еще и потому, что тогдашний премьер-министр В. Ющенко начал пересматривать заслуженные льготы у военных, понижать оклады и соответственно пенсии. Сотни, если не тысячи военных массово пошли в суды и отсуживали свои льготы. Но насколько этот процесс был унижительным и насколько он снижал уровень уважения и доверия к армии, к военному человеку. Сегодня иногда кажется, что президент наконец-то прозрел, когда он критикует социальную обездоленность военнослужащих, отсутствие квартир у офицеров. Однако, когда его слушаешь, то, складывается впечатление, что говорит посторонний человек, может быть даже житель другой страны, на столько безответственно звучат его обвинения в чужой адрес, а ведь он сам является Верховным Главнокомандующим Вооруженными Силами Украины.

В тот отрезок времени, видимо, было рано стремиться выполнить европейский стандарт – иметь гражданского министра обороны. Армия, да и общество были не готовы воспринять это новшество. В

настоящее же время, думаю, гражданский министр обороны может соответствовать обстановке и задачам, возлагаемым на военное ведомство. Главное, чтобы это был ответственный опытный человек, крупный менеджер, выполняющий роль государственного политического руководителя оборонным ведомством, осуществляющим управление и государственный гражданский контроль за деятельностью военного ведомства под руководством Президента – Верховного Главнокомандующего Вооруженными Силами Украины. Надо сказать, что к министру обороны, как к полноценной политической фигуре, в Украине стали относиться, видимо, только с приходом на эту должность 6-го министра – Евгения Марчука. Далее личности 8-го и 9-го министров обороны: А. Гриценко и Ю.Еханурова были, безусловно, по содержанию и процедуре назначения президентом политическими фигурами. Это и сыграло главную роль, как при назначении этих людей, так и при их снятии с должности министра обороны. И Гриценко, и Ехануров стали заложниками политической ситуации, которая складывалась на конкретный момент. В любом случае, считаю, что снятие с должности министра обороны Украины Юрия Еханурова – это неоправданный акт, он вредит делу укрепления Вооруженных Сил государства.

Исключительно важно в военной иерархии и то, чтобы начальник ГШ не менялся часто, со сменой политических руководителей. Ведь НГШ, в отличие от политической фигуры министра - военный профессионал во главе профессиональной команды. При втором президенте элемент постоянства в Генштабе стал выполняться в самом конце его деятельности, когда НГШ был назначен генерал Кириченко.

Вообще 1996 – 2004 годы были для армии смутным периодом. В это время было продано огромное количество вооружения и техники, за счет чего многие гражданские и военные "командиры" вдруг стали миллионерами. Тогда в этой области фигурировали огромные цифры: "продано на 60 млрд. долл., а подтвердилось только 30 млрд. долл."

Стоило больших усилий и аргументов, например, доказать, что для современной маневренной армии танки - это хорошо, но главное - надо сохранить самолеты и иметь ракетное высокоточное оружие. Бездарное руководство известного министра, пребывавшего в должности два раза в общем сроке - шести лет и отсутствие хотя бы минимального, но профессионального контроля за его деятельностью, привело даже к тому, что летное военное училище сумело даже начать выпускать летчиков - лейтенантов без единого часа налета. И все это сходило с рук. Наверно, тут определенную роль играло и то, что тогда удалось очень выгодно продать несколько сот танков Пакистану. Складывалось впечатление, что коммерческая деятельность в министерстве обороны - это главная задача армии, а боевая подготовка может быть и не нужна, она ведь не дает прибыли высокому руководству.

Это время характерно и тем, что тогда было присвоена сотня генеральских званий, еще больше полковников и подполковников, которых в сумме оказалось больше, чем лейтенантов - капитанов. Престиж армии падал. Этому способствовало и то, что был обстрелян оперативно-тактической ракетой жилой дом под Киевом и погибло 3 человека, а противозенитной ракетой уничтожен иностранный гражданский ТУ-154 с 78 людьми на борту. Случилась страшная трагедия подо Львовом, когда летчики не справились с управлением самолета СУ-27 и фактически бросили машину на находящиеся в районе посадочной полосы людей, погибло 84 человека. Эти два последних случая, кроме прочего, разнятся тем, что непосредственно виновный в первом случае министр Кузьмук был спрятан от правосудия в парламент, а во втором случае виновный летчик, который чудом избежал смерти, был посажен в тюрьму. Эти трагедии разнятся еще и тем, что миллионные деньги иностранным пострадавшим в первом случае украинская власть выплатила сполна, во втором же пострадавшие и потерявшие близких граждане Украины ждут компенсации до сих пор.

Парадоксально, но факт – за все прошедшие 18 лет декларируемой независимости Вооруженные Силы Украины ни разу не получили сполна тот мизерный бюджет, который им предназначался. Величины этого бюджета находились в пределах одного процента от ВВП, хотя Законом Украины "Об обороне Украины" 1993 года определяется, что бюджет должен обеспечивать "надлежащее выполнение задач обороны, но не менее трех процентов от запланированного объема валового внутреннего продукта". По своей денежной величине украинский военный бюджет составлял ежегодно сумму около одного миллиарда долларов США (в 2009 году – до 0,8 млрд. долл.). Для сравнения, Россия имеет бюджет в размере 2,8 % от ВВП – это порядка 50 млрд. долл., Польша при 142 000 человек в армии – более 10 млрд. долл.

Те годы были характерны и тем, особенно при министре Кузьмуре, что отрабатывалось большое количество "бумажных" программ и планов по реформированию, трансформации войск, и т.д., которые через год-два переделывались потому, что не выполнялись. Все это считалось нормальным явлением. И самым интересным было то, что боеспособность армии якобы росла с каждым годом, о чем бодро докладывали министры. Но за те годы, например, не вызрела ни у Верховных Главнокомандующих, ни у министров обороны мысль о том, что стране, которая так легко отказалась от ядерного оружия, следует для обеспечения безопасности и предупреждения нападения иметь оружие сдерживания агрессора в обычном (не ядерном) снаряжении. И только в 2008 году более-менее предметно заговорили об этом оружии, но только пока что, на уровне проектной документации.

Оказалось, что с приходом на Банковую в начале 2005 года новой, но, как подтвердилось, крайне непрофессиональной в государственном и собственно в военном отношении новой власти, в армии положение не улучшилось, а постепенно стало ухудшаться, о чем открыто и неоднократно заявлял, как мы уже указывали, министр Ехануров. При восьмом министре обороны Анатолии Гриценко негативные оценки

состояния войск были более сдержанными. Положительно было то, что все воинские структуры организационно стали достаточно быстро перестраиваться на натовские стандарты, что широко афишировалось. Смело, но безответственно указывались даже сроки того, что уже в 2008-2009 годах мы можем вступить в НАТО и, что, в первую очередь, к этому будут готовы Вооруженные Силы, которые, действительно, постепенно овладевали западными стандартами, что исключительно положительно сказывалось на боевой подготовке. Но этот процесс все более остро отражал огромную разницу в вопросах социального и материального обеспечения наших и военнослужащих западных стран, разницу в военно-техническом обеспечении войск.

Лозунги о скорейшем вступлении в НАТО активно декларировались и верховной властью, хотя практически в этом направлении в государственном плане ничего почти не делалось. Зато в огромных масштабах была организована антинатовская пропаганда: солидные люди за большие деньги ввалили как могли. Россия в свою очередь, почувствовав для себя неладное, организовала и проводит против Украины реальную "сетевую" войну. Украинская власть все эти моменты прозевала и в результате сорвала интеграционный процесс Украины в Североатлантический альянс.

Положение в армии достигло точки падения, что грозит невосстановлению ее боеспособности. Президент как бы спохватился, и стал ездить по войскам и вместе с военными жаловаться на трудности и на премьер-министра. Кроме того, как и во все предыдущие годы, в государстве никто, во власти и в обществе находящихся, за исключением представителей общественных организаций, остро не ставит вопрос о том, что передовые стандарты западных армий сработают и имеют смысл только в условиях современной техники. А ведь за прошедшие 18 лет такой техники и вооружения украинская армия не получала.

Явной ошибкой тогда, в 2005 году, был переход армии на один год службы по призыву, который срывает подготовку мобилизационного ресурса для страны, и что оценили только сейчас, когда вопрос стал

даже об увеличении состава украинской армии, которая в нынешнем укороченном составе, планируемом под стандарты НАТО, становится при внеблоковом состоянии государства неспособной решать вопросы обороны государства. Ведь почему армии переходят на профессиональную основу по контракту? – Да потому, что солдат-срочник не может за год - полтора освоить современную технику и быть в дальнейшем после увольнения достойным мобилизационным ресурсом государства. Конечно, понять тогда политический смысл этой провокационной меры – переход на один год службы - в самом начале деятельности Гриценко в качестве министра обороны было несложно, но при этом стал еще более виден непрофессионализм и авантюризм тогдашнего министра и непонимание верховной властью последствий перехода на один год службы в условиях невозможности даже приблизительно определить сроки перехода армии на профессиональную основу и отмену призыва. А ведь один год службы вводится "сегодня" только при "завтрашней" перспективе иметь профессиональную армию и отменить призыв. Но это знают специалисты, а не безответственные мальчишки – дилетанты, для которых главное – пиар собственного имени, а не государственное дело, которому служишь.

В общем, с очень низкими результатами в плане обеспечения военной безопасности государства Украина подошла к своему 18-летнему возрасту. Страна обладает полунищей армией с бюджетом 0,8 процента от ВВП. Вооруженные Силы, в свою очередь, имея в своем составе 200 тысяч человек, к 2010 году планируют увеличить до 212 тысяч: 162 тыс. военнослужащих плюс 50 тыс. гражданских лиц. Армия имеет крайне устаревшие оружие и технику и частично боеготовые отдельные бригады и батальоны. Армия обладает чуть больше 50 % сержантами и рядовыми на уровне профессионалов.

Но уже (что очень положительно) создано новое учебное заведения для подготовки сержантов – профессионалов разного уровня: от

батальонного до уровня армии. Вооруженные Силы под руководством 9-го гражданского министра обороны, который в отличие от предыдущих своих коллег, стали работать над созданием высокоточного оружия сдерживания агрессора в обычном снаряжении. Только, по сути, в теоретическом плане в стране обсуждаются вопросы применения в комплексе структур безопасности западных стандартов – сектора безопасности государства, большинство должностных чиновников даже не представляют, что это такое.

Представители офицерского корпуса Вооруженных Сил, которые должны быть, как люди государственные, ориентированными на прозападный путь развития Украины, во многих случаях высказывают сомнения в правильности этого курса. Недавно в профессиональном кругу обсуждался, казалось бы, частный вопрос: каким образом в военных учебных заведениях Украины изучается, например, вероятный противник, ведь существуют кафедры разведки по изучению "противника" в каждом вузе. Ответить на этот вопрос никто вразумительно не может, так как в Украине, кроме декларированного прозападного курса, связанного с интеграцией в НАТО, но не подкрепленного реальностью, существует еще, по крайней мере, три политические линии:

- сближение с Европой, но без НАТО;
- никакого НАТО, только сближение с Россией, а там как придется;
- в неблоковое, непонятное нейтральное положение, которое мы безуспешно осваиваем уже 18 лет...

Мы подошли к финалу наших рассуждений о состоянии национальной безопасности Украины с точки зрения анализа ответственности верховной власти за провалы в обеспечении ее одной из главных составляющих - военной безопасности, которые связаны с внешними угрозами для государства. Могут ли Вооруженные Силы и, соответственно Украина, рассчитывать на то, что обстановка вокруг

рассмотренных здесь проблем в ближайшее время приблизится к их решению? Думаю, что нет.

Нет субъективных, да и объективных оснований на это надеяться.

Сегодняшняя смена 9-го министра обороны Еханурова подтверждает это. Президент, видя в этом только политическую сторону не смог защитить современного министра Видимо, отношения противостояния между "ветвями" власти будут продолжаться по-прежнему, и это ничего хорошего для армии не сулит. Что касается Еханурова, то его вина видна была в отсутствии эффективного контроля за деятельностью фирмы, обеспечивающей войска продовольствием и питанием. Нарушения были и при прежнем министре, именно тогда началось внедрение этой рациональной схемы продовольственного обеспечения армии. Был за "нарушения" уволен соответствующий заместитель министра, до этого подобранный министром по схеме "добрых друзів", и дело было закрыто. Сейчас, после необходимых разбирательств, следует понять эту схему обеспечения войск, которая приемлема для Европы, но что касается наших условий и наших людей, то надо разобраться...

В общем, ситуация в армии остается исключительно сложной.

Волнения в среде военных не хочу предсказывать, но не исключаю.

Что можно посоветовать с высоты опыта многих лет службы в армии?

Думаю, что премьер - министру надо найти путь к сердцу офицеров- и сержантов- профессионалов, к сердцу тех, на ком и сегодня, и главное – завтра будет держаться армия. Для этого

осуществить выезды с командой профессиональной поддержки на встречу с военными в основные места расположения штабов видов войск: в Винницу – для встречи с командованием и представителями ВВС, в Харьков – для встречи с представителями ПВО, в Севастополь – для встречи с командованием ВМС и моряками; в города, где крупные гарнизоны войск: Днепропетровск, Львов, Одессу – для встречи с военными. Главное, чтобы в этих встречах принимали участие высокие военные - профессионалы во главе с начальником Генштаба и его заместителями. Подготовить и провести такую встречу в Генеральном штабе ВС в Киеве. На встречах обсудить конкретно, со знанием дела, вопросы будущей профессиональной армии, вопросы бюджетных возможностей и вероятные перспективы, связанные с военным бюджетом на 2010 год. Продумать, как сказать о социальных проблемах, обеспечении офицеров квартирами. Назвать конкретные цифры и постараться их выполнить. Военные, если быть убедительными, поверят в то, что это осуществится.

Думаю, что бездейственный президент не может запретить такую акцию в исполнении премьера-министра.

Считаю, что такой шаг со стороны исполнительной власти может значительно укрепить ситуацию в Вооруженных Силах и, следовательно, позицию реального руководства государства по отношению к обеспечению военной безопасности Украины.

У статті досліджуються проблеми, вирішення яких зможе забезпечити військову безпеку України.

Ключові слова: національна безпека, євроатлантичні структури, зовнішні погрози.

Problems the decision of which will be able to provide military safety of Ukraine are probed in the article.

Keywords: national safety, euroatlanticheskies structures, external threats.

ПРОБЛЕМАТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

(на прикладі міждержавного збройного конфлікту Росії та Грузії)

У статті досліджується ефективність механізму міжнародно-правового регулювання військових дій (збройних конфліктів) на прикладі міждержавного збройного конфлікту Росії та Грузії.

Сформульована аргументована правова позиція щодо того, що аналіз сучасних локальних (регіональних) міждержавних збройних конфліктів свідчить про відсутність ефективних міжнародно-правових механізмів їх попередження, виникнення, подальшого розвитку та локалізації засобами сучасного міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне право, механізм міжнародно-правового регулювання, міждержавний збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право, Україна, Росія, Грузія, Косово, НАТО.

Військові дії (збройний конфлікт) на Кавказі між Росією та Грузією, аналогічно подіям у Косово, показали, що багатосторонні регіональні механізми, зокрема ОБСЄ, НАТО та універсальної міжнародної організації ООН, є неефективними в якості дієвих міжнародно-правових механізмів попередження та впливу на діяльність або бездіяльність суверенних та незалежних акторів міжнародних відносин — учасників збройних конфліктів.

У науковій доктрині міжнародного права і міжнародній практиці проблематика регулювання міждержавних збройних конфліктів є предметом досліджень в основному у контексті права війни та міжнародного гуманітарного права. Наукові праці А.Фердросса (Австрія) [1], Л.Оппенгейма (Великобританія) [2], Ч. Хайда [3], Маккойбреу (США) [4], Є.Ваттель (Швейцарія) [5], а також представників радянської доктрини міжнародного права —

І.П.Блищенко [6], А.І.Полторак, Л.І.Савинського [7], І.Н.Арцібасова та С.О.Єгорова [8], С.В.Ісаковича [9] та інш., без сумніву, розглядаються як гідний внесок у розвиток науки міжнародного права.

Аналізуючи понятійний апарат, необхідно відмітити, що тільки у Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р. вперше почали використовувати термін «міждержавний збройний конфлікт» (ст.2) та «неміждержавний збройний конфлікт» (ст.3). Причина в такому розмежуванні, очевидно, пов'язана з уроками Другої світової війни та початком переосмислення контексту загальноприйнятого на той час розуміння терміну “війна”.

Разом з тим, міжнародні відносини, особливо другої половини ХХ століття, — це в першу чергу історичний період боротьби так званих буржуазної та марксистсько-ленінської ідеологій, наявності біполярного світу — на чолі з СРСР та США. Різні геополітичні та економічні інтереси великих держав-членів ООН і визначали доктринальні підходи до прочитання контексту міжнародних відносин та відповідно впливали на формування механізму міжнародно-правового регулювання останніх.

З часу розпаду соціалістичної федерації СРСР на територіях колишніх радянських республік проходять неоднозначні процеси становлення нового типу держав, що супроводжується потужними внутрішніми соціально-економічними та політичними трансформаціями, появою нових колективних політичних гравців з декларативними програмами, формуванням відповідних державних інституцій, боротьбою за збереження незалежності, територіальної цілісності та недоторканності поки що значною мірою де-юре невизначених державних кордонів нових незалежних пострадянських держав.

Безкомпромісна боротьба основних політичних сил за право здійснювати контроль над владними державними інституціями в нових східноєвропейських державах практично не залишає часового резерву для реагування на численні цивілізаційні виклики технологічного

порядку, в результаті чого посткомуністичні держави можуть бути реально відкинуті у динаміці розвитку своїх суспільств.

Незважаючи на доктринальні невідповідності у сфері зовнішньої політики української правлячої еліти реаліям міжнародного правопорядку, як, наприклад, проголошена у середині 90-х років доктрина «багатовекторної» політики, стратегічні задекларовані політичні лозунги отримали нормативне закріплення у внутрішньодержавному законодавстві України.

Зовнішньополітичний курс України щодо НАТО законодавчо закріплено Верховною Радою від 2 липня 1993р та Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., які відповідно містять нормативні положення про набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, що забезпечує повноправну участь України в інтеграційних процесах у межах загальноєвропейської та регіональної систем колективної безпеки.

Де-юре це означає, що права та зобов'язання відповідних суб'єктів національного права на практиці пов'язані з виконанням закону. Разом з тим, законодавчо закріплені нормативні положення, які є обов'язковими до виконання, не виконуються в повній мірі та продовжують бути предметом гострих політичних дискусій у демократичному суспільстві.

Діюча Конституція України не містить жодної норми, яка визначала б статус України як нейтральної держави або відмову України від участі у військових колективних блоках як організаційно-правової форми забезпечення національної безпеки.

Військові конфлікти, що відбуваються на територіях нових пострадянських суверенних держав, на наш погляд, не носять природного логічного характеру, навпаки, є результатом спланованих, але не прорахованих новими політичними гравцями, навіть на ближню та середньотермінову перспективу виживання дій, за наслідками яких самі ініціатори отримують статус переможених.

На думку автора, ефективність механізму міжнародно-правового регулювання міждержавних збройних конфліктів пов'язана з необхідністю переосмислення місця та функціональної ролі основного суб'єкту міжнародного права — держави в системі міжнародних відносин, відмовою від традиційних класичних підходів до аналізу сучасних трансформацій, що відбуваються в системі міждержавних відносин у часовому вимірі початку ХХІ століття.

В першу чергу це обумовлено інтеграційними процесами в межах міждержавних утворень, як, наприклад, Європейське Співтовариство, Рада Європи.

Практика свідчить про відхід від абсолютизації державного суверенітету. Міждержавні інтеграційні процеси генерують перерозподіл обсягу повноважень між центральними владними структурами на користь органів місцевого самоврядування. Кантон Швейцарії, земля ФРН наділені правами укладати міжнародні угоди з питань транскордонних відносин, прикордонної торгівлі, гуманітарних та екологічних питань, включаючи культурні обміни. Нормативні положення багатосторонньої міжнародної Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами, включаючи додаткові Протоколи 1995 та 1998 рр., є міжнародно-правовими новаціями [10].

Події у формі збройного міжнародного конфлікту, які відбуваються в територіальних межах незалежної Грузії, є логічним продовженням міжнародної та внутрішньої політики двох сусідніх де-юре незалежних суверенних держав – Росії та Грузії. Це не оцінка, а констатація наслідків політичних процесів, що відбуваються в регіоні.

У зв'язку з цим презюмується питання: чи здатне класичне міжнародне право здійснювати свою основну функцію, спрямовану на стабілізацію, включаючи попередження міжнародних збройних конфліктів та регулювання міжнародних відносин?

Чи існують в природі ефективні механізми міжнародно-правового регулювання попередження та вирішення міждержавних збройних конфліктів?

Чи зможуть пострадянські держави, які знаходяться у процесі самоідентифікації та пошуку відповідного місця у новітній системі сучасних міжнародних відносин, повноцінно забезпечити свої національні інтереси самостійно або тільки будучи учасником певної колективної системи безпеки?

Спробуємо відповісти на ці питання через дослідження механізмів міжнародно-правового регулювання міжнародного збройного конфлікту, учасниками якого є Росія та Грузія.

В якості загальної правової позиції необхідно відмітити відсутність універсальної формули у міжнародному праві щодо кваліфікації механізму міжнародно-правового регулювання міжнародного збройного конфлікту .

Проф. Маккоибреу в роботі «Міжнародне гуманітарне право. Регулювання збройних конфліктів» справедливо вказує на те, що «міжнародно-правовий механізм правового регулювання міждержавних збройних конфліктів характеризується невизначеністю свого статусу. Міжнародне гуманітарне право не проводить відповідну категоризацію військових конфліктів, що створює складнощі для подальшої кваліфікації діяльності учасників самого конфлікту» [11].

Останні події на Кавказі, що набули правової форми міжнародного військового збройного конфлікту між Росією та Грузією, відкрили нові підходи до прочитання можливих потенційних конфліктів на територіях інших пострадянських держав-учасників .

Засоби масової інформації надають широкі можливості для знайомства з діючими обставинами, що стали причиною конфлікту [12-16]. Очевидно, що аналіз зазначеного збройного міжнародного конфлікту з точки зору міжнародного права створює більш

аргументовані підстави для юридичної кваліфікації подій, що відбуваються на Кавказі.

Стосовно сутності загальної міжнародно-правової природи військового конфлікту між суб'єктами міжнародного права, причин виникнення подібних конфліктів, необхідно погодитись із загальною формулою про те, що основою подібних конфліктів є вольові владні рішення тих політичних сил, які знаходяться при владі і відповідно визначають зовнішню та внутрішню політику їх учасників.

Міжнародне право починає виконувати регулятивні функції стосовно військового конфлікту тільки після прийняття владами держав-учасників політичних рішень *post factum*.

Перефразуючи тезу відомого юриста-міжнародника, професора Колумбійського університету США Люїса Генкіна про те, що «в першу чергу право – це є політика» [17], можна сформулювати положення про те, що в першу чергу «міжнародне право – це є міжнародна політика».

Правове регулювання збройного міжнародного конфлікту є системною частиною механізму міжнародно-правового регулювання сучасних міжнародних відносин (надалі – МПР). В широкому плані МПР міжнародного збройного конфлікту трактується як сукупність міжнародно-правових засобів та методів впливу прямої або непрямої дії на суб'єкти міждержавних правовідносин. Це тлумачення дещо відрізняється від доктринального бачення інституту видатним вченим сучасності, юристом-міжнародником І.І Лукашуком [18]*.

Юридичні можливості врегулювання міжнародного збройного конфлікту між Росією і Грузією засобами багатосторонніх інституційних механізмів, зокрема ЄС, ОБСЄ та універсальної міжнародної організації ООН, базуються на де-юре положеннях двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, конвенцій,

* Лукашук Ігор Іванович — професор, доктор юридичних наук, заслужений діяч науки Російської Федерації, головний науковий співробітник Інституту держави і права РАН, член Комісії міжнародного права ООН, завідувач кафедри міжнародного права КДУ ім. Т.Г.Шевченка (1968-1986рр.)

Статуту ООН, Ради Європи. Попередньо взяті на себе учасниками збройного конфлікту погоджені права та зобов'язання впливають з імперативних принципів міжнародного права:

а) принципу суверенної рівності, а саме – держави повинні поважати суверенну рівність, яка презюмує виняткову владу держави в межах її юрисдикції. Статут ООН містить загально визнану юридичну формулу «Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів» (ст.2 Статуту ООН). Цей принцип лежить в основі функціонуючої системи міжнародних відносин;

б) принципу невтручання – ніхто інший не має права втручатися у справи, які входять, по суті, у внутрішню компетенцію будь-якої держави.

Виняток стосується лише випадків, коли дії держави несуть загрозу миру, та актів агресії. В цьому випадку на підставі рішення Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї до держави-порушника застосовуються примусові дії (розділ VII, п.7, ст.2 Статуту ООН).

Таким чином, питання Абхазії, Південної Осетії — це винятково питання тільки внутрішньої компетенції Грузії, а не будь-якої іншої держави. У випадку, якщо мають місце порушення основних прав та свобод автохтонного населення, вступають у дію міжнародні конвенції з основних прав людини, здійснюється моніторинг порушень основних прав та свобод і відповідно застосовуються санкції до держави, яка здійснює порушення названих прав та свобод;

в) принципу територіальної цілісності, який зобов'язує держави, включаючи учасників міжнародного збройного конфлікту, утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної недоторканності (п.4. ст.2 Статуту ООН). Юридичний зміст заборони включає не тільки загрозу силою або її застосування проти територіальної недоторканності, але також поширюється на невійськові форми тиску, наприклад, поширення неправдивих фактів, обставин,

нав'язування оцінок та кваліфікації подій винятково у своїх інтересах, що відбуваються в зоні територій міжнародного збройного конфлікту.

В цьому випадку, як юридичний наслідок, ніякі територіальні захоплення, що є результатом загрози силою або її застосування сили проти територіальної недоторканності, не будуть визнаватися в майбутньому законними. Такий кінцевий наслідок вирішення цього збройного конфлікту буде означати лише одне - розвиток конфлікту призупинений, але не є вирішеним, що означає його «вибух» при зміні розкладу політичних сил-учасників. В кінцевому рахунку це іще одна «зона конфліктів інтересів» в системі міжнародних відносин;

г) принципу мирного вирішення спорів, який презюмує юридичне зобов'язання учасників міжнародного збройного конфлікту і можливу його реалізацію в будь-яких міжнародних дво- або багатосторонніх процедурах, на які погодяться держави-учасники міжнародного збройного конфлікту (п.3 ст.2 Статуту ООН);

д) принципу поваги прав та основних свобод людини, становлення якого в системі принципів загального міжнародного права в якості одного із пріоритетних є підтвердженням того, що в сучасному міжнародному праві під впливом часового фактору відбувається суттєва зміна акцентів щодо пріоритетності цілей міжнародного права [13]. В доповнення до розглянутих основних принципів міжнародного права стосовно статусу аналізованого міжнародного збройного конфлікту необхідно звернути увагу також на принципи незастосування сили, рівних прав та самовизначення народів, співробітництва, *pacta sunt servanda*, які, без сумніву, поглиблюють загальну основу для міжнародно-правової кваліфікації розглядуваного міжнародного збройного конфлікту.

З міжнародно-правової точки зору стабільний розвиток міждержавних відносин передбачає в першу чергу створення та впровадження ефективних юридичних гарантій загального миру, безпеки та співробітництва, а також дотримання прав та свобод людини в якості пріоритетної директорії. Практично ніякі гарантії стосовно

Грузії з боку великих держав з метою попередити конфлікт не були впроваджені чи реалізовані.

Мозаїка сучасних міжнародних відносин свідчить про те, що традиційні або класичні підходи до аналізу попередження, виникнення та розвитку міжнародних збройних конфліктів не відповідає реаліям у часовому вимірі початку ХХІ століття.

Тому автор вважає, що проблематика ефективності механізмів міжнародно-правового регулювання міждержавних збройних конфліктів результативно може бути розглянута у взаємозв'язку з аналізом супутньої проблеми втручання та примусу в класичному міжнародному праві.

У доктринальній міжнародно-правовій літературі сформульовані загальні положення стосовно юридичних характеристик примусу для забезпечення міжнародно-правових зобов'язань.

Сутність названого міжнародно-правового інституту полягає в першу чергу у застосуванні примусу до держави — порушника міжнародних зобов'язань залежно від характеру порушень цих зобов'язань.

Відомий український вчений-міжнародник проф. В.А.Василенко відзначає, що «...международное право оправдывает поэтому не любое принуждение, а лишь то, которое применяется в ответ на международное правонарушение, т.е. так называемое санкционированное принуждение» [19].

Тобто у випадку застосування будь-якого засобу примусу з боку Росії, включаючи також задекларовані дії по «принуждению к миру», не можуть кваліфікуватися такими в якості відповіді на міжнародне правопорушення у зв'язку з де-юре відсутністю правопорушення, а можуть кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи, загрозу силою або застосування сили щодо Грузії з боку Росії.

Відомі російські вчені-міжнародники Є.Скакунов, Ю.Чехарін формулюють правову позицію стосовно характеру примусу в міжнародному праві: «Принудительная мера , являющаяся ответом (реакцией) на международное правонарушение, выполняет роль санкционированного принуждения...» [20].

Разом з тим названими вченими сформульована чітка юридична позиція стосовно характеру відповідних засобів проти порушника міжнародних зобов'язань, а саме: «Средства, используемые как ответные меры, должны быть пропорциональны вызвавшему их акту и исключать применение силы. В частности, поэтому современному международному праву противоречит практика так называемой защиты граждан, к которой нередко прибегают империалистические державы в обход обязательств , содержащихся в п.4.ст2.Устава ООН.»

Блискуча юридична думка, яку правомірно можна аплікувати до збройного конфлікту Росія-Грузія за умови, що необхідно провести ідентифікацію щодо чіткої назви держави, яка повинна отримати статус імперіалістичної, та аргументувати необхідність введення збройних сил на територію іншої суверенної держави під приводом захисту громадян, які постійно проживають там в адміністративно-територіальних межах незалежної держави Грузії. Привертає увагу політична позиція представників західних держав стосовно характеру та наслідків російсько-грузинського військового конфлікту.

15 серпня 2008р. федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель після завершення зустрічі з президентом Росії Дмитрієм Медведевим висловила стурбованість подіями в Грузії, але також відмітила, що необхідно думати і про причини, які змусили Росію ввести війська на територію іншої держави.

Канцлер Ангела Меркель заявила, що вважає дії Росії стосовно Грузії непропорційними [21,с.1].

У зв'язку з цим виникають питання: які підстави для втручання у внутрішню компетенцію суверенної держави Грузії та введення

збройних сил Росії? Який критерій визначення дій держави Росії по відношенню до Грузії в якості пропорційних дій?

Статут ООН (п.7, ст.2) заборону втручання «у справи, які по суті входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави», відносить до основних принципів міжнародного права.

Єдиним критерієм міжнародно-правової відповідальності може бути—критерій юридичного змісту міжнародного правопорушення, нібито вчиненого Грузією, а саме тільки у випадку міжнародного правопорушення .

За визнанням вченого – міжнародника 20-30 років ХХ століття проф. М.Циммермана*, «в международном праве нет более спорной проблемы, чем учение о вмешательстве...» [22]. Разом з тим, саме проблема втручання є ключем до юридичної кваліфікації міжнародних збройних конфліктів, статусу сторін учасниць конфлікту. За словами проф. М.Циммермана, «теоретически здесь происходит смыкание двух противоположных токов: утверждение принципа абсолютной независимости государств в сфере их внутренней компетенции с идеей примата вселенского правопорядка...» [22].

На сьогодні сформована розвинута правова основа цього принципу, а саме Декларація ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про оберігання їх незалежності і суверенітету від 21 грудня 1965 р., Декларація про принципи міжнародного права 1970 р., Декларація про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1982 р., Заключний акт НБСЄ від 1975 р. та інші.

Підсумовуючи , було би обґрунтованим сформулювати загальну тезу про те, що механізми міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів між Росією та Грузією є неефективними в якості дієвих міжнародно-правових механізмів

* Незаслужено забутий талановитий російський вчений, який розпочав свою наукову діяльність у Санкт-Петербурзькому, згодом у Петроградському університетах. Після 1917 р. змушений був емігрувати в Прагу, де продовжив свої дослідження з міжнародного публічного права. Автор праці «Гарантии безопасности в международном праве», виданої у Празі.

попередження та впливу на діяльність або бездіяльність суверенних незалежних акторів міжнародних відносин — держав-учасників збройних конфліктів .

На думку автора, створення ефективних механізмів міжнародно-правового регулювання міждержавних збройних конфліктів пов'язано з відмовою від традиційних класичних підходів до аналізу та оцінок соціальних трансформацій, що відбуваються в системі міждержавних відносин на територіях пострадянських держав.

Аналіз сучасних локальних (регіональних) міждержавних збройних конфліктів показує відсутність ефективних механізмів попередження їх виникнення, подальшого розвитку та локалізації. Очевидно, що і правовий статус класичної нейтральної держави не гарантує безпеку держави від можливих наслідків міждержавного збройного конфлікту, учасником якого вона не є.

Приклад нейтральної Швейцарії та інших держав, які мають подібний статус, історично обумовлений низкою системних закономірного характеру причин і не може бути прямо впровадженим до міждержавної практики суб'єктів , які знаходяться в процесі державного становлення.

Це, в першу чергу, стосується нових незалежних пострадянських держав.

Держава, яка знаходиться у процесі формування(становлення), пошуку відповідного місця в новітній системі сучасних міжнародних відносин, в нових умовах впливу високих інформаційних технологій, зможе повноцінно забезпечити в першу чергу свої національні інтереси, тільки будучи учасником певної визначеної колективної системи безпеки.

Список використаних джерел

1. Фердросс А. Международное право. – М.,1959.- С.429.
2. Опенгейм Л. Международное право. – Т.II. – П/т.1. – М. 1949. – С.246.
3. Хайд Ч.Ч. Международное право, его понимание и применение США. – М., 1950. Т.5. – с.23.
4. McCoubrey , International Humanitarian Law: The regulation of Armed Conflicts in: International Law. Cases and materials. Third edition by Louis Henkin, Columbia University, School of law , Richard Crawford Pugh, Schachter, Hans Smit ,Columbia University, School of law; American Casebook Series; West Publishing Co, St.Paul,Mnn.,1993, – 1025 – 1026с.
5. Ваттель Е. Право народов. – М., 1959. – С.405.
6. Блищенко И.П. Немеждународный вооруженный конфликт и международное право//Советское государство и право. – 1973. – № 11. – С.130-134.
7. Полторак А.И., Савинский Л.И. Вооруженные конфликты и международное право.Основные проблемы. – М.,1976. – С.76.
8. Арцибасов И.Н.,Егоров С.А. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия.-М.: Международные отношения, – 1989. – С.76.
9. Исакович В.С. Международно-правовые проблемы человека в международном конфликте // Вестник Киевского государственного университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1976. – № 3. – С.27-28.
10. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами, включаючи додаткові Протоколи № 1 та № 2,European Treaty Series.ETS-/106/159169.
11. McCoubrey , International Humanitarian Law: The regulation of Armed Conflicts in: International Law. Cases and materials. Third edition by Louis Henkin, Columbia University, School of law , Richard Crawford Pugh, Schachter, Hans Smit ,Columbia University, School of law; American Casebook Series; West Publishing Co, St.Paul,Mnn.,1993, – 1025 – 1026 с.
12. В Україні вітають домовленості між Грузією та Російською Федерацією, досягнуті за посередництва Франції, щодо остаточного припинення воєнних дій, відмови від застосування сили і врегулювання конфлікту: Заява МЗС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication>.

13. Шість принципів урегулювання конфлікту від Медведєва і Саркозі. — Режим доступу: <http://www.zn.ua/3000/3150/47399>.

14. Коломиец А. Умерший Лиссабонский договор ЕС и украинское евроатлантическое позиционирование. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zn.ua>.

15. Заява МЗС України у зв'язку з постановою Державної Думи РФ від 4 червня ц.р. щодо стану російсько-українських відносин. Режим доступу. — <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/18634.htm>.

16. Коментар прес-служби МЗС України. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>.

17. International Law. Cases and materials. Third edition by Louis Henkin, Columbia University, School of law, Richard Crawford Pugh, Schachter, Hans Smit, Columbia University, School of law; American Casebook Series; West Publishing Co, St.Paul, Mnn., 1993, — 1с.

18. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: учебник для юридических факультетов вузов. — Москва: изд-во БЕК, 1997. — С.160.

19. Василенко В.А. Международно-правовые санкции. К.: Вища школа, 1982. — С.6.

20. Скакунов Э.И., Чехарин Ю.Е.. Принуждение в международном праве // Советский ежегодник международного права. — М.: Наука, 1987. — С.84.

21. Ангела Меркель предлагает думать о новом формате урегулювання: нельзя ждать еще 15 лет. — Режим доступу: <http://korrespondent.net/world/555102>.

22. Циммерман М.А. Вмешательство и признание в международном праве. — Прага, изд. Пламя. — 248 с.

The Efficiency or Non-Efficiency of Mechanisms for International - Legal Settlement of the Interstate Armed Conflicts: (the case of the interstate armed conflict between Russia and Georgia) is being analyzed in the present scientific research.

The argued legal position testifies that such multilateral mechanisms as the Council of Europe, EU, OSCE, NATO and the UN, being the universal international organization, have demonstrated their ineffectiveness as the international - legal mechanism for preventing and influencing the activity or inactivity of the sovereign and independent actors of the international relations.

Keywords: International Law, mechanism of international legal regulation, interstate armed conflicts, International Humanitarian Law, Ukraine, Russia, Georgia, Kosovo, NATO.

В статье исследуется эффективность механизма международно-правового регулирования военных действий (вооруженных конфликтов) на примере межгосударственного вооруженного конфликта между Россией и Грузией.

Сформулированная аргументированная правовая позиция относительно того, что анализ современных локальных (региональных) межгосударственных вооруженных конфликтов свидетельствует об отсутствии эффективных международно-правовых механизмов их предупреждения, возникновения, последующего развития и локализации средствами современного международного права.

Ключевые слова: международное право, механизм международно-правового регулирования, межгосударственный вооруженный конфликт, международное гуманитарное право, Украина, Россия, Грузия, Косово, НАТО.